

Gibraltar: conquerit per catalans i repoblat per menorquins

Autor:
Data de publicació: 12-09-2021

Catalans del Principat i valencians es van apoderar del Penyal de Gibraltar i el van defensar durant la Guerra de Successió. D'altres hi van establir una companyia comercial per operar directament amb Amèrica. Posteriorment va ser repoblada per menorquins, els descendents dels quals encara hi viuen. Article molt complet de l'Ignasi Dies Moratilla per a la revista digital 'Petjada Catalana'.

Catalans en la presa de Gibraltar

El maig de 1704 el príncep Jordi de Hessen-Darmstadt, virrei de Catalunya des del 1698, fracassa en l'intent d'apoderar-se de Barcelona en nom de l'arxiduc Carles d'Àustria. El seu estol es dirigeix aleshores cap al sud cercant un altre punt on efectuar un desembarcament. Després de descartar, entre d'altres, la ben protegida plaça de Cadis, es decideix a atacar Gibraltar per sorpresa amb l'ajuda dels aliats anglesos i neerlandesos.

En el penyal té lloc la primera gran operació militar del conflicte successori hispànic a la península Ibèrica. El dia 1 d'agost de 1704 una companyia d'infanteria de marina catalana (uns 350 homes) comandada pel valencià Joan Baptista Basset desembarca a llevant creant un cap de pont mentre les forces navals anglo-neerlandeses bombardegen des de ponent. Els catalans estan organitzats en dos cossos anomenats "l'Artilleria Catalana", amb les peces emplaçades al penyal arran de mar, i la "Companyia Catalana". El setge és ràpid, ja que la guarnició castellana, poc organitzada i atrapada entre dos fronts, es rendeix el 4 d'agost. Un cop les autoritats militars borbòniques capitulen, els pobladors del penyal decideixen anar-se'n gairebé en la seva pràctica totalitat i el príncep Jordi n'esdevé el governador. La seva marxa amb el contingent austriacista l'any següent per tornar a assetjar Barcelona provoca que Gibraltar no esdevingui una base dels austriacistes (fet que hauria donat una part de la seva sobirania a la Generalitat) sinó una base britànica. En record de Jordi de Hessen-Darmstadt es batejaria un semibastió de la línia de fortificacions del penyal amb el seu nom (Hesse's Demi Bastion).

La platja on van desembarcar els catalans s'anomena des d'aleshores Catalan Bay (badia catalana). Aquesta és la versió més acceptada en el Principat tot i que hi ha investigadors que expliquen el topònim basant-se en l'existència d'un assentament de pescadors catalans en aquesta platja del penyal.

Gràcies als Anales de Cataluña, de l'historiador Narcís Feliu de la Penya (1642-1712), coneixem els noms del centenar de catalans que van formar part de la primera guarnició militar de Gibraltar. Entre ells van destacar Josep Corrons, alcaid i després sergent major de la fortalesa fins que el 1719 va ser destituït pels britànics; Jeroni Fàbregas, responsable de la distribució de munició; Andreu Martí, responsable de dirigir el treball dels presoners; o l'advocat Alfons de la Capella, que va exercir de jutge.

La tenacitat d'aquests soldats catalans va ser clau durant el primer setge borbònic per recuperar el penyal l'any 1705. L'hàbil comandament de Joan Baptista Basset va propiciar que els catalans rebutgessin un perillós atac borbònic a la Torre Redonda que acabaria forçant la retirada definitiva dels contingents castellà i francès del penyal. L'any 2020 un grup d'estudiosos i arqueòlegs va localitzar l'emplaçament d'aquesta emblemàtica torre, les restes de la qual s'havien gairebé esborrat amb el pas dels segles.

Vista panoràmica de Catalan Bay el 2012 amb l'Hotel Caleta a l'extrem esquerra per John Cummings.

Foto cartell informatiu de la Catalan Bay

La Companyia Nova de Gibraltar

Entrada al Club social Catalan Bay de Roger Noguer.

El 1709, en plena Guerra de Successió hispànica, cinc negociants catalans liderats per Salvador Feliu de la Penya i Picart funden la Companyia Nova de Gibraltar. Es tracta de la primera iniciativa material de comerciar directament amb Amèrica evitant el monopoli hispànic aprofitant que la Casa de Contratación de Sevilla es trobava en territori borbònic. Barcelona i Gibraltar, punt de partida i escala obligada d'aquell nou canal comercial, estaven en territori controlat per l'aliança internacional austriacista. El negoci, condicionat per la marxa del conflicte bèl·lic, va cessar totalment el 1712.

El tractat d'Utrecht i l'arribada de menorquins al penyal

Vista aèria de Gibraltar per Steve.

Les operacions militars continuen en diversos fronts a Europa, destacant la presa de l'illa de Menorca per part dels britànics el 1708. Les hostilitats continuaran fins al 1713, data de signatura del tractat d'Utrecht. Arran de l'acord el primer Borbó hispànic, Felip V, cedeix Gibraltar i Menorca a la reina Anna Stuart d'Anglaterra a canvi de la retirada del suport britànic a Catalunya.

Els repetits intents dels borbònics per tal de recuperar Gibraltar forcen les autoritats angleses a cercar urgentment mà d'obra per fortificar i repoblar el penyal. Els nouvinguts seran la llavor de la futura micro identitat "llanita": genovesos, jueus sefardites, britànics, andalusos, portuguesos, catalans, valencians, i menorquins. Aquests darrers són aleshores súbdits britànics, cosa que facilita la seva arribada. La gran majoria procedeix de l'àrea del port de Maó i destaquen en el camp de la menestralia (sabaters, sastres, obrers de la construcció, mariners). Durant el segle XVIII dos terços dels capellans del penyal seran menorquins. Aquesta xifra tan sorprenent s'explica perquè les autoritats angleses del penyal cerquen capellans catòlics que siguin súbdits britànics, evitant així la designació de religiosos filo borbònics per part del bisbe de Cadis.

Durant els anys del Gran Setge (1779-1783) –el més dur i llarg patit per Gibraltar–, catalans, valencians, mallorquins i menorquins establerts al penyal participen activament en la seva defensa. Una de les majors fites aconseguides pels

assetjats va ser la construcció de túnels a l'escarpada cara nord del penyal per situar-hi els canons defensius amb l'angle precís per disparar l'enemic. Aquesta magnífica obra d'enginyeria s'acabaria coneixent com els Great Siege Tunnels. Un capellà menorquí, el pare Francesc Messa, natural d'Es Castell, elabora aleshores les "Notas de lo sucedido durante el sitio de esta plaza del año de 1779" –plenes de catalanismes–, l'únic testimoni de l'important episodi redactat per un civil. Curiosament el comandant de l'esquadra espanyola que va dur a terme el bloqueig naval va ser el mallorquí Antoni Barceló i Pont de la Terra, conegut a l'illa com a "es capità en Toni". Acabat el setge de Gibraltar, li va ser encomanada la liquidació de la pirateria berberesca a la Mediterrània, missió que va completar amb audàcia bombardejant Alger el 1784, fita arran de la qual va ser nomenat cavaller de l'Orde de Carles III. En aquella empresa va tenir sota les seves ordres al també mallorquí Felip Bauzà, que anys després dirigiria, juntament amb l'italià Alessandro Malaspina, la fructífera expedició al Pacífic (1789-1794).

Els "minorkeens" –tal com s'anomenen a partir de l'adaptació fonètica del gentilici català a l'anglès feta pels gibraltarenys– han deixat la seva empremta en cognoms que encara perduren, molts dels quals poden descobrir-se en forma de rètols comercials (Abrines, Orfila, Triay & Triay, Cabedo), en el nomenclàtor (Giro's Passage, Tudury's Steps, callejón de Segui), o en la trentena de làpides de famílies menorquines del North Front Cemetery (Abrines, Alsina, Arnao, Bacarisa, Bagu, Baw, Cabedo, Carreras, Dalmedo, Fabre, Femenias, Fiol, Gomila, Llambias, Llufrio, Netto, Orfila, Piris, Pons, Pou, Pratts, Segui, Serra, Victory, Vinent).

Alguns cognoms il·lustres de l'art i la política gibraltarenys tenen lligams amb Menorca: des de Gustavo Bacarisas Podestá (1873-1971), considerat "el pintor més reconegut del penyal", fins a una de les grans figures polítiques del territori, l'advocat Joshua Hassan (1915-1991), primer ministre principal i, com reconeixia ell mateix, descendent de família sefardita de Tetuan, per part de pare, i de família jueva menorquina, per part de mare. La oficina de registre civil de Gibraltar, la Joshua Hassan House, porta el seu nom.

El Gibraltar War Memorial

El 1923 es va inaugurar a Gibraltar un monument en honor als britànics caiguts durant la Primera Guerra Mundial. El conjunt és coronat per una escultura de dos soldats a mida real feta amb marbre importat de Carrara. A la base del pedestal hi consta el nom de l'escultor: Piquet Catoli. El barceloní Josep Piquet i Catulí es va instal·lar durant la darrera etapa de la seva vida a Sevilla. Va ser allà on va conèixer l'artista gibraltareny d'arrels menorquines Gustavo Bacarisas, que probablement va incercedir en l'adjudicació del monument als caiguts en la Gran Guerra. La pedra del pedestal on reposa el conjunt escultòric del Gibraltar War Memorial procedeix curiosament de Catalan Bay.

Gibraltar War Memorial per
Berthold Werner.

Ignasi Dies Moratilla
Petjada catalana
01/12/2018
Europa

Saber-ne més:

Crespo i Sala, Martí. Els "minorkeens" de Gibraltar. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2018.

Crespo i Sala, Martí. Quan a Gibraltar es parlava català. L'Avenç. Núm. 393 (setembre 2013). Fitxer pdf: Quan_a_Gibraltar_es_parlava_catala_LAvenc393.

Crespo i Sala, Martí. L'onomàstica d'origen menorquí a Gibraltar. Estudis Romànics [Institut d'Estudis Catalans]. Vol. 37 (2015), p. 385-394.

L'IPECC recorda la presència de voluntaris catalans en la conquesta de Gibraltar, fa tres segles. Vilaweb, 30/10/04.

La Companyia Nova de Gibraltar: l’ambició americana de Catalunya. Marc Pons. El Nacional, 2/6/19.

Memorial a l’escultor desconegut. Martí Crespo. Vilaweb, 17/7/19.

Basset planta la senyera quadribarrada al penyal de Gibraltar. Marc Pons. El Nacional, 4/8/19.

Catalans a la conquesta de Gibraltar. Sàpiens.

Catalan Bay. Wikipedia.

Feliu de la Penya, Narcís. Anales de Cataluña. 1709. Volum 3 (disponible a Google Books).

Els valencians i Gibraltar. David Garrido. Diari La Veu, 25/11/18.

Gibraltar Geo Portal.

Great Siege Tunnels.

La legendaria Torre Redonda resurge de las brumas de la historia. Chris Gomez. ReachExtra.

Mystery solved: tower hidden for 300 years unearthed in Gibraltar. John Culatto. The Olive Press, 4/11/20.

Hesse Demi Bastion.

Llibre Major de la Companyia Nova de Gibraltar. Arxiu Nacional de Catalunya.

https://www.petjadacatalana.com/gibraltar-conquerit-per-catalans-i-repoblat-per-menorquins/